

A KALMARI UNIÓ VÉGE, AVAGY MI (NEM) TÖRTÉNT 500 ÉVE ÉSZAKON?

NAGY GÁBOR

Az MTA-ELTE Jogg-történeti Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

DR. NAGY GÁBOR

EGYETEMI DOCENS

MISKOLCI EGYETEM BTK
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET
NAGY.GABOR@UNI-MISKOLC.HU

2023. június 6.

Egy 2023-as felmérés szerint a világ hét legboldogabb nemzete Finnország, Dánia, Izland, Izrael, Hollandia, Svédország és Norvégia¹ – azaz a 4. és 5. helyezettől eltekintve a középkor három északi királyságának utóbb kalmarinak elnevezett uniója.

E területen a nemzeti ünnepek 19-20. századi eseményekhez kötődnek.

Finnországban a szuverenitás megszületéséhez (1917. december 6.), Dániában az egyeduralomból alkotmányos monarchiává alakulást rögzítő első alaptörvény megszületéséhez (1849. június 5.). Izland 1944-ben elválva a náció által

megszállt Dániától önállóságának emléknapjául Jón Sigurðsson (1811-1879) születésnapját, június 17-ét tette meg ünnepnapnak, Norvégia pedig május 17-én ünnepel: 1814-ben e napon írta alá alaptörvényét a frissen királlyá választott Krisztián Frigyes.

Svédországban a 20. században június 6-a vált nemzeti ünnepé, végső soron egy idén félezer éves esemény alapján. Hogy mi történt Strängnäsben 1523. június 6-án és miként, máig vitatott: a Hanza leghatalmasabb városa, Lübeck kezdeményezésére vagy svédek kezdeményezésére támogatói egy szűk köre Svédország királyává tette vagy választotta Gustav Erikssont. Az eseményhez az emlékezet a kalmari unió végét is köti. Utólag ez az összefüggés értelmezhető is, az akkoriak azonban ezt még nem láthatták.

1319 nyarán egy polgárháború vége felé Svédország királyává választották a hároméves Magnus Erikssont, aki ekkor már két hónapja norvég király is volt. Az ő fia, Haakon, aki később a norvég trónra került (de olykor a svédén is ült), feleségül vette a Dán Királyságot újjáélesztő IV. Valdemár lányát, Margitot (1353-1412). E házasság lett a három északi királyság uniójának dinasztikus alapja. Margit ugyanis apja halála (1375) után az 1370-ben született fia, Oluf számára biztosította a dán trónt, mellette ő lett a régens. 1380-ban meghalt Haakon is, mivel pedig a norvég korona akkor örökletes volt, az uralom Norvégiában is Olavra (ahogy a királyfi nevét ma norvégul

írják) szállt – ismét Margit régensségével.

Amikor Margit 1387-ben elvesztette a fiát is, a két királyságban már megingathatatlan volt a hatalma, 1388-ban pedig, az ottani hatalmi harcok közepette, a svédországi arisztokrácia egy része is meghívta urául. Bár e küzdelmek csak egy évtizeddel később értek véget, Margit már 1389-ben döntő győzelmet aratott – ám volt elég bölcs és hatalmas ahhoz, hogy a kornak megfelelően egy férfit tegyen királlyá. Néhai nővére, Ingeborg unokáját, Bogislaw pomerán herceget (és hűgát, Katalint) az udvarába vette a nevét Erikre változtatva, majd 1392-ben norvég királlyá koronáztatta. 1397 júniusában, immár Stockholmnak is a birtokában, ugyanőt Kalmarban dán és svéd királlyá is megkoronáztatta.

Margit a haláláig megtartotta a hatalmat, majd pedig Filippa királyné (†1430) segítette Eriket az uralkodásban. A késő középkori Európára olyannyira jellemző „zavaros idők” azonban Északot sem kerültk el. Az unió működésének első nagy zavara az 1430-as években támadt, a részeként előbb a dán, aztán a svéd, majd a norvég országtanács is felmondta a hűséget Eriknek. A hatalmát vesztő király hűgának, Katalinnak a fia, Kristóf pfalz-neumarkti gróf előbb a dán, aztán a svéd, végül a norvég trón megszerzésével a 40-es évek elején véget vetett e zavaroknak. Váratlan halála (1448) után azonban az unió működése a svédországi arisztokrácián belüli hatalmi harcok függvénye lett, királya

csak ritkán érvényesíthette jogait az országban. (Nem teszi áttekinthetőbbé az eseményeket, hogy 1460-tól az unió királya dán mivoltában a slesvig-holsteini perszonálunióban is uralkodott.) Az unió fennmaradását azonban továbbra is támogatta a svéd országtanács, amint ezt a halmstadi (1450), a kalmari (1483) vagy a koppenhágai (1509) egyezségek is mutatják.²

E zavar 1520-ban látszott véget érni, ekkor ugyanis a királyi hatalom működését akadályozó svédországi erők döntő vereséget szenvedtek a választott királyként és az egyház védelmezőjeként érkező II. Krisztián seregétől. A stockholmi koronázást követő kivégzések (*Stockholms blodbad*, stockholmi vérfürdő, bár a kivégzettek tekintetével inkább Stockholm vérfürdője) értelmezése máig vitatott,³ a királyság bizonyos részein hamarosan kibontakozó ellenállást azonban nem ehhez kötik, hanem a király három, külön-külön észszerű döntéséhez.⁴ A felkelők egy részét vezető Gustav Eriksson 1521 augusztusától országkormányzónak (*riksföreståndare* – a „zavaros idők” kezdetén, 1438-ban született tisztség) nevezte magát.

II. Krisztián a slesvig-holsteini hercegségekben ki akarta terjeszteni hatalmát sógora, V. Károly német-római császár segítségével nagybátyja, Frigyes herceg ellenében, ám a svédországi harcok közepette, 1522 augusztusában visszakozni kényszerült a helyi nemesség és (az Észak-Európa történetében a 14. század óta kie-

melkedő szerepet játszó) Lübeck által támogatott herceggel szemben. Lübeck 1522 tavaszán már hadiflottát és zsoldosokat is adott Gustav Erikssonnak, a király hatalma azonban végül nem Svédországban, hanem a jogi és politikai egységek (például Észak-Jylland, Sjælland, Skåne) együtteseként működő Dániában omlott össze: 1522 decemberében az országtanács néhány jyllandi tagja meg egyezett abban, hogy helyette Frigyes tesz királlyá.

Az észak-jyllandi nemesség végül 1523 januárjában mondta fel a hűséget II. Krisztiánnak arra hivatkozva, hogy az megszegte választási feltételeit. A II. Krisztián németalföldi irányultságával elégedetlen Lübeck szövetséget Frigyesselel is, akit március 26-án a jyllandi nemesség dán királyként köszöntött – a herceg mögött ekkor tehát slesvig-holsteini-lübecki-(észak-)jyllandi koalíció állt, nem pedig a Dán Királyság területének zöme. Miután azonban e koalíció katonasága átkelt Fyn szigetére is, II. Krisztián – feltehetően, mivel nem tudta fizetni a zsoldosait – 1523. április 13-án elhajózott Koppenhágából Németalföldre. Másnap Gottorpban a slesvig-holsteini nemesség és praelatusok egyedüli uruként köszöntötték Frigyes herceget.

Utóbb a svéd propaganda, majd a nemzeti romantikus történelemszemlélet a Svédországban történeteket felszabadító háborúnak ábrázolta. A még királlyá sem választott Gustav Eriksson – a későbbi Gusztáv svéd király – egyszerűen minél nagyobb részt akart a zsákmányból, be-

betörve Norvégiába, valamint Halland és Skåne dán tartományokba (ma: Dél-Svédország). Ahogy egy májusi levelében írta: „ami most gyorsan megszerezhető, az meg is tartható.”⁵ 1523 őszén az övé volt Svédország, Dániából Blekinge, Norvégiából Viken, míg II. Krisztián hűségén maradt Norvégia, valamint Koppenhága, Malmö és Gotland. Dánia többi része Frigyesnek engedelmeskedett. Lübeck közvetítésével 1524 szeptemberében Frigyes és Gusztáv részleges egyezsége jutott, ám az uralmi viszonyok képlekenyek maradtak – első sorban Norvégia miatt, ahol továbbra is II. Krisztián volt az utolsó megkoronázott király, akinek az 1531-es visszatérése előadta az uralkodók számának tisztázását.

II. Krisztiánt ugyan 1532-ben sikerült kelepcébe csalni, ám 1533-ban meghalt Frigyes. Az ennek nyomán kitört háborúba (dánul *Grevefejden*, „a gróf háborúja”, 1534–1536) bekapcsolódott Frigyes Krisztián nevű legidősebb fia (dán-norvég királyként III. Krisztián), a fog-ságba ejtett II. Krisztián nevében közeli rokonuk, a Lübeck által is támogatott Kristóf oldenburgi gróf (a háború névadója), Gusztáv svéd király, valamint észak-német városok és fejedelmek is. 1536 őszén már hosszabb időre állandósultak a viszonyok. Győzött III. Krisztián, mint az immár Norvégiát is magába foglaló Dán Királyság ura és slesvig-holsteini herceg, de Gusztáv is, akinek a svéd királyságát kívülről immár kevés veszély fenyegette. Vesztes maradt II. Krisztián és veszített Lübeck. 1523-ban tehát még nem dőlt

el semmi, Svédországnak és Dániának azonban azóta nincs közös királya.

Hivatkozások:

- ¹ <https://worldhappiness.report/news/happiest-countries-prove-resilient-despite-overlapping-crises/> (2023.04.19.)
- ² A korszak modern áttekintése: Albrechtsen, Esben: *Danmark-Norge 1380-1814. Fællesskabet bliver til. Bind 1, 1380-1536.* Universitetsforlaget, København-Oslo, 1997. Az uralkodóról legújabban: Bisgaard, Lars: *Christian 2. En biografi.* Gads Forlag, København, 2019. A századelő uniós küzdelmeiről: Nagy Gábor: *A skandináv országok hadseregvezete és hadseregei (1495-1524).* In Fodor, Pál – B. Szabó, János (szerk.): *Új korszak határán. Az európai államok hadügye és hadseregei a mohácsi csata korában.* Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2022, 327-354. p.
- ³ Magyarul: Nagy Gábor: *Vikingek, Weibulluk, Werbőczky.* A stockholmi vérfürdő emlékezetéről. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica* 16:2. 2011. 179-209. p.
- ⁴ Röviden: Nagy Gábor: *A középkori Svéd Királyság története.* Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2012, 255-256. p.
- ⁵ Idézi Gustafsson, Harald: *Gamla riken, nya stater. Statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512-1541.* Atlantis, Stockholm, 2000, 87. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: I. Gusztáv szobra a stockholmi Északi Múzeumban (Carl Milles alkotása) https://www.nordiskamuseet.se/sites/default/files/resize/public/amnen/museibyggnaden/gustav_vasa-650x913.jpg 2023.01.23.